

Przekład*

Muzajos
Hero i Leander

* Tekst oryginalny: Musaeus, *Hero et Leander*, red. H. Livrea, Bibliotheca scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana, Leipzig 1982.

Sław, bogini¹, pochodnię, świadka skrytych miłostek
i pływaka nocnego, co niósł wraz z falami wesele,
gody posępne, a nie dostrzegła go Eos² wieczysta,
Sestos i Abydos³, tam, gdzie Hero są gody tajemne.
Wpław płynącego do niej Leandra pochodni pieśń słyszę, 5
która to Afrodyty⁴ służbę rozkoszną zwiastuje
dla Hero, co kocha tajemnie, sercu wieszczy wesele,
tej miłości posągu, którą Dzeus⁵ boski nakazał

1 BOGINI – konwencjonalny zwrot do Muzy, obecny na początku utworu epickiego – miało być ich (Muz) dziewięć siostr, córek Mnemosyny i Dzeusa. Opiekowały się myślą we wszelkich jej przejawach. Zgodnie z obecną już u Homera i Hezjoda konwencją, poeta–pieśniarz jest sługą Muz i to one właśnie są źródłem pieśni.

2 EOS – personifikacja Jutrzenki. Należy do pierwszego pokolenia bogów jako córka Hyperiona i Tei oraz siostra Heliosa i Selene. Według innej tradycji córka Pallasa. W epice przedstawiana jako „różanopalca”.

3 SESTOS – miasto w Chersonziezie Trackim, na europejskim brzegu Hellespontu (dzis. cieśnina Dardanele). ABYDOS – miasto leżące na azjatyckim brzegu Hellespontu, w małoazjatyckiej Myzji, naprzeciw Sestos, które leżało nieco bliżej morza Marmara. Oba miasta są wzmiankowane w *Iliadzie* (2. 836), o Abydos wspomina Strabon w 13 księdze *Geografii*.

4 AFRODYTA – bogini miłości. Według jednej wersji córka Dzeusa i Dione, według innej – miała narodzić się z morskiej piany, z nasienia z odciętych genitaliów Uranosa. Wspominana *służba Afrodyty* to oczywiście miłość, zarówno cielesna, jak i pojmowana jako uczucie. Więcej o Afrodycie por. przyp. 9, 11, 12, 14.

5 DZEUS – najwyższy bóg panteonu helleńskiego, syn Kronosa i Rei. Dzięki podstępowi matki został uratowany od pożarcia przez ojca. Miał wychowywać się w jaskini na Krecie, karmiony przez kozę Amalteę. Po osiągnięciu dojrzałości zmusił Kronosa do zwymiotowania pożartych dzieci i wraz z nimi, po dziesięcioletniej walce, odebrał mu władzę. Rządzi zjawiskami niebieskimi, powoduje deszcz, włada piorunami i błyskawicami, jest odpowiedzialny za utrzymanie porządku i sprawiedliwości; oczyszcza zabójców ze zmyły krwi, jest gwarantem składanych przysięg

wynieść w gwiazd zgromadzenie⁶ w nagrodę za nocne zawody
i wyznaczyć na gwiazdę weselną, co świeci kochankom, 10
bo towarzyszką była szalonej i zgubnej miłości,
snu nieznających godów weselnych strzegła tajników,
póki wrogi wichur gwałtownym powiewem nie zadał.
Niech więc do kresu wspólnego pieśń moja wzlatuje,
gdy zgaszona została pochodnia i zginął Leander. 15
Sestos i Abydos po dwóch stronach cieśniny leżały,
sąsiadem jest jedno drugiemu. Eros⁷, łuk naprężając,
do obu miast jedną strzałę wypuścił, która młodzieńca
i dziewicę płomieniem miłości namiętnej rozgrzała.
Imię młodzieńca Leander, owej dziewicy zaś Hero. 20
Ona w Sestos mieszkała, on tymczasem w mieście Abydos.
Gwiazdy dwie świecą nad nimi przepięknie na nieboskłonie,
podobne do siebie. Jeslibyś kiedyś chciał tam wyruszyć,

i poszanowania prawa gościnności. Ponadto jest rękojmnią władzy królewskiej i hierarchii społecznej w ogóle. W jego ręku skupione są losy bogów i ludzi; z początku utożsamiany z Mojrami, które były władczyniami losu.

6 WYNIĘŚĆ W GWIAZD ZGROMADZENIE – gr. *katasterismos* – uhonorowanie poprzez umieszczenie wśród gwiazd to znany wcześniej motyw, obecny m.in. w *Coma Berenices Katullusa* (66), pieśni będącej przekładem utworu z *Aitiów* Kallimacha (fr. 10 Pfeiffer).

7 EROS – bóg miłości. W najstarszych teogoniach Eros powstał bezpośrednio z Chaosu, wedle innych wersji miał się wykluc z jaja pierwotnego zniesionego przez Noc, którego dwie rozdzielone połowy utworzyły Ziemię i Niebo. Wedle późniejszych koncepcji miał być synem Hermesa i Afrodyty, ale też Eklejty, Iris bądź Hermesa i Afrodyty Niebiańskiej. Z racji istnienia kilku postaci Afrodyty, miało istnieć również kilku Erosów. Mimo wielu przekształceń koncepcji Erosa–Miłości do czasów aleksandryjskich włącznie pozostał on podstawową potęgą świata. Pod wpływem poezji Eros otrzymał postać chłopca, niekiedy uskrzydłonego, który wznica miłość bądź pochodnią, bądź strzałami i posiada absolutną władzę nad ludźmi i bogami. W poezji często występuje jako samo uczucie miłości.

baszty⁸ poszukaj wyniosłej, gdzie Hero stoi sestyska,
 w drodze prowadzi Leandra, trzymając pochodnię, 25
 poszukaj starego Abydos nad przesmykiem szumiącym,
 gdzie wciąż lament usłyszysz nad losem miłości Leandra.
 Skąd u Leandra, który w Abydos ma swoje mieszkanie,
 tęsknota za Hero się wzięła, co i ją opętała?
 Hero zaś, pełna wdzięku, ze szlachetnego rodu, 30
 Kypris⁹ kapłanka, godów weselnych wciąż nieświadoma,
 w wieży pradawnej mieszkała, morze jej było sąsiadem,
 była jak druga Kypris władczyni; przez umiar i cnotę
 prymu nie wiodła w rozmowach wśród gromad niewiast zebranych,
 ni w rówieśników tańcach radosnych nie brała udziału. 35
 Tak naganę zawistną zdołała oddalić od siebie,
 bowiem o blask piękności kobiety bywają zazdrosne.
 Zawsze też Kypris oraz Atenę¹⁰ przebłagać zdołała
 i Erosowi wraz z Matką Niebieską¹¹ ofiary składała,

8 BASZTA – o wieży wspomina Strabon, jednak już za jego czasów pozostały jedynie ruiny. Być może, zgodnie z poetyką aleksandryjską, mamy tu do czynienia z *aition* o powstaniu latarni morskiej, bowiem pierwsza latarnia została zbudowana ok. roku 280 przed Chr. w Aleksandrii – wieża, z której Hero świeci lampą Leandrowi, wskazując mu drogę, miałyby być prototypem latarni morskich w ogóle.

9 KYPRIS – przydomek Afrodyty, utworzony od mitycznego miejsca narodzin oraz kultu bogini – Cypru, obecny już u Homera. O narodzinach Afrodyty z morskiej piany zob. Hes. *Theog.* 188 nn.

10 ATENA – córka Dzeusa i Metis, miała wyskoczyć w pełnej zbroi z głowy Dzeusa. Jest boginią rozumu i słusznej wojny, patronuje sztukom i literaturze, dążąc do zastąpienia Muz. Kierowała budową okrętu Argo, miała wynaleźć kwadrygę i rydwan bojowy oraz wprowadzić drzewo oliwne do Attyki. Miała też zachować dzieciństwo.

11 WRAZ Z MATKĄ NIEBIESKĄ – czyli Afrodytą Niebiańską, opiekunką miłości czystej, w odróżnieniu od Afrodyty Pandemos (Wszetecznej). Rozróżnienia tego dokonał Platon; zob. *Symp.* 180D.

drżała ze strachu przed kołczanem płonącym strzałami, 40
 lecz nie dane jej było uniknąć pocisków płomiennych.
 Nadeszło święto Kypridy, radość dla ludu całego¹²,
 kiedy to Adonisa¹³ czczą w Sestos i Panią z Kytery¹⁴.
 Z całym pośpiechem pędzili, by na dzień święty zdążyć
 ci, co na wyspach mieszkali, żywionych przez morze, 45
 ci z Haimonii¹⁵, tamci zaś z Cypru¹⁶ ciągną morskiego.
 Żadna niewiasta w grodzie Kytery nie pozostała,
 nikt też w chór nie wstępuje wśród dymów ofiarnych Libanu¹⁷,
 żadnego z sąsiadów nie braknie pośród radości świątecznej,

12 RADOŚĆ DLA LUDU CAŁEGO – chodzi tu o święto Afrodyty Pandemos (Wszetecznej), opiekunki miłości popolitej, w odróżnieniu od Afrofity Niebiańskiej (por. przyp. 11).

13 ADONIS – mit o Adonisie pochodzi prawdopodobnie z Syrii; miał narodzić się z drzewa mirry, w które została przemieniona jego matka – Myrra, kiedy uciekała przed swoim ojcem Tejasem, gdy ten odkrył, że córka podstępnie spędziła z nim dwanaście nocy, dopuszczając się kazirodztwa. Była to kara zesłana na nią przez Afrodytę. Ta zaś, ujęta urodą chłopca, oddała go na wychowanie Persefonie, która również uległa jego urokowi. Wyrokiem Dzeusa Adonis miał spędzać jedną trzecią roku z Afrodytą, jedną trzecią z Persefoną i – pozostałą – wedle własnego uznania. Wówczas wybierał towarzystwo Afrodyty, co jest symbolem cyklu wegetacji (dwie trzecie roku na ziemi, jedna trzecia pod ziemią). Miał zginąć podczas polowania, zraniony przez dziką; z niewiadomych przyczyn stało się to z inicjatywy Artemidy. Istniało wiele innych wersji mitu o Adonisie, szczególnie w czasach aleksandryjskich. Afrodyta miała ustanowić na jego cześć żałobne święto, które kobiety syryjskie obchodziły na wiosnę. W epoce hellenistycznej kult Adonisa rozprzestrzenił się w krajach śródziemnomorskich i jednym z jego wyrazów były *Adonia* – święto, podczas którego czczono go razem z Afrodytą.

14 PANI Z KYTERY – przylądek Afrodyty od miejsca kultu – wyspy Kythery naprzeciw przylądka Malea na Peloponezie.

15 HAIMONIA – stara nazwa Tesalii, krainy w północnej Grecji.

16 CYPR – wyspa na Morzu Egejskim, u jego wybrzeży z morskiej piany miała się narodzić Afrodyta. Por. przyp. 4, 9.

17 LIBAN – pasmo gór w południowej Syrii, na wybrzeżu Azji Mniejszej.

żadnego Frygii¹⁸ mieszkańca ani sąsiada z Abydos, 50
 ani żadnego z młodzieńców, co w ślad za dziewczętami
 pospieszą, znęceni pogłoską o dniu tak uroczystym,
 nie po to, by nieśmiertelnym bogom móc złożyć ofiary,
 ale gdzie jaśniej dziewczęce piękno młodości.
 Do świątyni bogini podeszła dziewica Hero, 55
 blaskiem wspaniałym jaśniejąc na twarzy pełnej uroku,
 jak białolica Selene¹⁹, kiedy oblicze swe wznosi.
 Biały jak śnieg, zarumienił się wkoło policzek Hero,
 jak dwubarwny kielich róży otwarty, i rzekłbyś,
 że zjawiała się Hero jak kwiat w ogrodzie różanym, 60
 tak się policzki oblały czerwienią. Gdy kroczy dziewczyna,
 jarzy się stopa blaskiem różanym spod szat śnieżnobiałych.
 Jedna za drugą spływają Charyty²⁰. Kłamią dawniejsi,
 którzy trzech²¹ istnienie uznali. Setka Charyt,
 śmiejąc się w oczach, rozkwita radośnie. Godną zaiste 65
 Kypris kapłankę znalazła dla siebie, miła bogini.

18 FRYGIA – kraina w Azji Mniejszej, zaliczano do niej również Troadę nad Hellespontem.

19 SELENE – personifikacja księżyca. Córka Hyperiona i Tei, wedle innej wersji – tytana Pallasa albo Heliosa. Przedstawiano ją jako młodą kobietę, która jedzie po niebie na srebrnym wozie zaprzężonym w dwa rumaki.

20 CHARYTY – boginie będące uosobieniem piękna, wdzięku, szczęścia i obfitości. Ich pochodzenie nie było do końca jasne; miały być o jedno pokolenie młodsze od Muz i pewność można mieć tylko co do tego, że było ich więcej niż jedna. Z czasem ustaliła się wersja, wedle której miały być trzy: Aglaja, Eufrozyne i Talia i miały być córkami Dzeusa i Eurynome. Były towarzyszkami Afrodyty, obdarzały ludzi urodą i wdziękiem.

21 TRZECH ISTNIENIE UZNALI – subtelna aluzja, że to Hero jest jedną z Charyt, a więc musi być ich więcej, niż podaje tradycja. O czterech Charytach zob. Call. Ep. 6 Meineke. Typowy dla poezji aleksandryjskiej polemiczny ton.

Tak to ona, najlepsza wśród licznych kobiet gromady,
 będąc Kypridy kapłanką, nową wydaje się Kypris.
 Wdziera się w serca miękkie młodzieńców, nie było mężczyzny,
 który nie pragnąłby z Hero lec w jednej łożnicy. 70
 W którą stronę pięknej świątyni kroki skieruje,
 wzrok i myśli, i serca mężów podążą w ślad za nią.
 Któryś z młodzieńców, pełen podziwu, przemówił w te słowa:
 „Przez Lacedemon²² przeszedłem, spartańskie miasto ujrzałem,
 gdzie słyszymy o walce, nagrodach za urok piękności, 75
 lecz nie widziałem takiej jak ona – pięknej, powabnej.
 Może jest w służbie Kypridy, jedna z młodszych Charyt.
 Już zmęczonym patrzeniem, choć spojrzenie niesyte.
 Oddałbym życie swe chętnie za wspólną z Hero łożnicę,
 jednak nie pragnę na niebie być olimpijskim bogiem²³, 80
 z Hero, miłą małżonką w mych domowych progach.
 Jeśli mi nie przystoi dotknąć się twojej kapłanki,
 Pani z Kytery, daj mi małżonkę taką jak ona”.
 Tak niejeden z młodzieńców powiedział, niejeden z nich również,
 ranę skrywając, oszalał na punkcie pięknej dziewczyny. 85
 Strasznie cierpiący Leandrze, ty, gdy ujrzałeś niewiastę
 sławną, nie chcesz ciosem ukrytym serca zrujnować,
 lecz niespodzianie ognistym ugodzon pociskiem miłości,
 żyć tak nie zechcesz, gdyś pozbawiony Hero uroków.

22 LACEDEMON – Sparta, miasto na Peloponezie, mimo że znane jest głównie ze swojego ustroju społeczno-politycznego, to w czasach dawniejszych słynęło z pięknych kobiet. Por. *Od.* 13. 412.

23 OLIMPIJSKIM BOGIEM – Olimp, najwyższy szczyt Grecji, na pograniczu Tesalii i Macedoni, uchodził za siedzibę bogów, stąd przymiotnik *olimpijski*.

Żar wzmagają ognia miłości promienie spod powiek, 90
 serce szaleje ognia płomieniem zawsze zwycięskim.
 Piękno bowiem sławne niewiast o czystej urodzie,
 dla śmiertelników ostrzejsze bywa od strzały skrzydlatej.
 Droga w jej oczach; spod oczu szybkich spojrzeń rzucanych
 piękno wypływa, do serca mężczyzny w podróż wyrusza. 95
 Zdumienie nim zawładnęło, bezwstyd i drzenie, i wstyd,
 serce zadrzało, we wstydu wpadł na powrót niewolę,
 pięknym wyglądem zdumiony, Eros wstyd mu odebrał,
 tak zaś mężnie za sprawą Erosa nieśmiałość porzucił,
 podszedł do niej ostrożnie i stanął naprzeciw dziewczyny. 100
 Podstęp zaświecił mu w oczach, gdy spojrział na nią dwuznacznie,
 siejąc niepokój w sercu dziewczyny milczącym skinieniem.
 Ona, kiedy dostrzegła podstępne pragnienia Leandra,
 cieszy się swoją pięknnością i również w głuchym milczeniu
 swoje oblicze skłoniła, co czystym pięknem jaśnieje, 105
 tajnym skinieniem na znak Leandrowi daje odpowiedź,
 wstecz się na powrót odchyła, on zaś raduje się w sercu,
 bowiem miłość spostrzegła i nie strząsnęła spojrzenia.
 Szukał więc tajemnicy Leander, pory wieczornej,
 blask swój wznosząc, spłynęła Eos w głębiny zachodu, 110
 wzeszła głęboki cień rzucająca gwiazda Hesperu²⁴,
 podszedł pełen śmiałości do pięknej dziewczyny,

24 GWIAZDA HESPERU – *Hesperos* to uosobienie gwiazdy wieczornej, brat lub syn Atlasa. Zaginął, zaskoczony przez burzę na szczytach gór Atlas. Kochany przez ludzi za swoją dobroć, miał przemienić się w gwiazdę sprowadzającą wieczorny spoczynek. W poezji hellenistycznej identyfikowany z gwiazdą *Fosforos*, przez Rzymian nazwaną *Lucifer*.

kiedy zobaczył, że wzniosła się nocy ciemnej zasłona,
 ściska łagodnie róży podobny palec dziewczyny
 i zamiast mówić, wydał głębokie westchnienie. Zaś ona, 115
 jakby zgniewana, róży podobną rękę wydarła.

Dostrzegł on jednak uległe skinienie swej ukochanej,
 śmiało więc ręką chwycił za szatę misternie zrobioną,
 w część najgłębszą prowadził bogato zdobionej świątyni.
 Kroku niechętnie dotrzymywała Hero dziewica, 120
 jakby wbrew sobie, tak przemówiła głosem wzniesionym,
 grożąc, do Leandra zwróciła się tymi słowami:

„Obcy szaleńcze, czemu, nieszczęsny, ciągniesz dziewicę?
 Ejże, inną idź sobie drogą, a wypuść mą szatę!
 Bowiem grozi ci gniew rodziców mych bardzo zamożnych, 125
 Kypris bogini nie wolno tobie dotykać kapłanki,
 nie jest możliwe dla ciebie wejść w me łożo dziewicze”.

Tak to mu wygrażała, jak każe zwyczaj dziewiczy.
 Lecz Leandrowi odjęła groźbami słabość niewieścią,
 znaki rozpoznał, które symbolem są zgody dziewiczej, 130
 bowiem gdy kobiety w młodzieńców miotają groźbami,
 wieszczą nadejście Kypridy niosącej gody weselne.

Wonną całował szyję dziewczicą o pięknej cerze,
 tymi słowami przemówił, trafiony żądłem miłości:
 „Kypris miła Kypridzie, Ateno droga Atenie! 135
 Ciebie nie nazwę równą kobietom żyjącym na ziemi,
 lecz cię porównam z Dzeusa Kronidy²⁵ boskimi córami.

25 DZEUSA KRONIDY – Kronida, tzn. syn Kronosa.

Ten, co cię spłodził, szczęśliwy i matka, co cię zrodziła,
i przeschczęśliwe łono, co cię wydało! Lecz usłysz
moje błagania, nad żądzę miłosnej przymusem się zlituj. 140
Jako kapłanka Kypridy, udział weź w dziele Kypridy,
wstąp zaś w ślubne misteria, święte prawami bogini,
być dziewicą nie trzeba, by Afrodycie służyć,
Kypris bogini dziewictwo nie cieszy. Dlatego zechciej
poznać święte zwyczajem bogini obrzędki miłości. 145
Tymi są łoża i gody. Jeśli kochasz Kypridę,
miłość przywitaj słodkim zwyczajem, czar dla umysłów,
mnie, błagalnika, jeśli zechcesz, weź za małżonka,
jego ci Eros schwytał trafiając swymi strzałami,
jak Heraklesa²⁶ śmiałego szybki Hermes²⁷ ze złotą 150
ródźką niegdyś do służby sprowadził dla panny jardańskiej²⁸.
Tobie mnie Kypris posłała, nie zaś Hermes przebiegły.

26 HERAKLES – Syn Alkmeny i Dzeusa (który pod postacią Amfitriona, podczas nieobecności tegoż, spłodził syna z jego żoną). Najślawniejszy bohater mitologii greckiej. Po zamordowaniu swych dzieci zrodzonych z Megary udał się do Wyroczni Delfickiej, by przyjąć pokutę. Pytia nakazała mu wykonanie prac, które nałożyć miał na niego Eurysteus; spełnienie tych zaleceń nazywane jest mianem słynnych *dwunastu prac Heraklesa*.

27 HERMES – syn Dzeusa i Mai – bóg handlu, kradzieży, a także boski posłaniec i ten, który przekazuje wolę bogów, jest przewodnikiem w podróży, czuwał nad pasterzami i odprowadzał zmarłych do Podziemia. Przypisywano mu wynalezienie liry. Jego atrybutami były skrzydlate sandały, kapelusz z szerokim rondem oraz kaduceusz.

28 PANNA JARDAŃSKA – Omfale, księżniczka Lidii, córka Jardanosa. Na polecenie Dzeusa Hermes sprzedał jej Heraklesa w niewolę, co miało być karą dla herosa za porwanie trójnogu w świątyni wyroczni w Delfach, gdzie udał się po zabójstwie Ifitosa. Mit został przytoczony jako przykład oddania w niewolę, przy czym w poemacie Muzajosa mamy do czynienia z niewolą miłości, spersonifikowanej w postaci Afrodyty i Erosa.